

Irena Rzeplińska

**Sądowy wymiar kary za przestępstwo zgwałcenia
(przyczynek do dyskusji nad liberalną versus represyjną
polityką karną)¹**

Przestępstwo zgwałcenia należy do tej kategorii przestępstw, która zawsze budzi społeczne oburzenie, a wobec sprawców gwałtów opinia publiczna żąda wymiaru najsurowszych kar – w przypadku tego czynu bezwzględnych kar pozbawienia wolności. Orzeczenie przez sąd, w konkretnej sprawie, wobec konkretnego sprawcy przestępstwa zgwałcenia, kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, jest przyjmowane, według komentujących dziennikarzy, powołujących się tutaj na opinię publiczną, jako kara niesprawiedliwa, zbyt łagodna, w istocie nie wyrządzająca sprawcy żadnej dolegliwości. W najbardziej skrajnych opiniach – kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania - to właściwie „puszczenie sprawcy przestępstwa wolno”, to tak jakby sąd żadnej kary nie wymierzył, a sprawca nie odczuł żadnej dolegliwości.

Oceny takie są błędne.

Kara pozbawienia wolności w wymiarze bezwzględnym jest najsurowszą z kar, jakie przewidziane są w polskim kodeksie karnym; tak jest i w innych europejskich systemach karnych. Wymiar kary pozbawienia wolności w postaci 25 lat i kary dożywotniego jej pozbawienia tworzą, w istocie, jej najsurowsze rodzaje (art. 32 k.k.).

Za karą bezwzględnego pozbawienia wolności, plasuje się, w gradacji kar według stopnia surowości, wymiar kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania: jej wymiar, w takim przypadku, nie może przekroczyć 2 lat a okres próby stanowiący czas zawieszenia wykonania tej kary – 5 lat. Przez okres próby, nad skazanym przez cały czas „wisi” możliwość odwołania zawieszenia i wykonania kary pozbawienia wolności. Jest to więc nie,

¹ W prowadzeniu badań uczestniczył dr Michał Jankowski. Badanie przeprowadzono w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości w latach 2001-2001.

jak chce opinia publiczna, uwolnienie sprawcy od odpowiedzialności, ale „odroczenie” wykonania kary pozbawienia wolności - to znaczy odesłania sprawcy do więzienia.

Od początku lat dziewięćdziesiątych wzrastał systematycznie udział kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania za przestępstwo zgwałcenia - do około 40% w 1996 r., a za przestępstwo zgwałcenia ze szczególnym okrucieństwem lub zbiorowe - do około 10% w 1996 r. (działo się to jeszcze pod rządami kodeksu karnego z 1969 r.). Dało to podstawy do formułowania ocen, iż „kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania jest orzekana nawet za najpoważniejsze przestępstwa (przypomnijmy około 40% kar za gwałty to kary w zawieszeniu)”².

Pojawiające się, w ślad za obserwacją realizowanej przez sądy polityki karnej, oceny, iż jest ona liberalna, a w niektórych przypadkach zbyt liberalna, jeżeli wybiera spośród katalogu kar te nieizolacyjne - i tocząca się dyskusja na ten temat - to bezpośredni powód podjęcia prezentowanych tutaj badań kryminologicznych.

Ich przedmiotem stał się sądowy wymiar kary za przestępstwo zgwałcenia, ale jednego rodzaju: kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Interesowało nas w jakich sprawach, wobec jakich sprawców oraz z jakim uzasadnieniem (jeśli było ono sporządzone) sądy decydowały się wymierzyć karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na czas próby. Autorzy badania przypisali sobie rolę sędziów i w każdym przypadku oceniali, czy kara, z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, była odpowiednia w świetle wszystkich okoliczności sprawy.

Celem badań był wyłącznie opis spraw karnych o przestępstwo zgwałcenia, w których sprawca (bądź sprawcy) został skazany na karę pozbawienia wolności, której wykonanie zawieszono.

W prezentowanych tutaj badaniach celem nie było porównywanie spraw o przestępstwo zgwałcenia i sprawców tegoż skazywanych na kary bezwzględne pozbawienia wolności ze skazywanymi na kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania - chociaż takie badania można sobie wyobrazić. Chodziło wyłącznie o ukazanie kogo, w jakich okolicznościach, w jakich sprawach, sądy skazują za przestępstwo zgwałcenia na karę nieizolacyjną - zawieszając wykonanie wymierzonej kary pozbawienia wolności.

² Dane przytaczam za: A. Siemaszko, B. Gruszczyńska, M. Marczewski: *Atlas przestępczości w Polsce 2*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Oficyna Naukowa, Warszawa 1999, s. 87- 88; cytat z zamieszczonego tamże podsumowania A. Siemaszko: *Przestępczość i polityka kryminalna w Polsce lat dziewięćdziesiątych: próba syntezy*, s. 172 - 173.

Przedmiotem prezentowanych tutaj badań były sprawy karne o przestępstwo zgwałcenia (określone w art. 197 §1, §2 i §3 k.k.), w których, w stosunku do co najmniej jednego skazanego, zapadło prawomocne orzeczenie skazujące na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania tej kary.

Zostały zbadane sprawy z jednego roku, obejmującego II półrocze 1998 r. i I półrocze 1999 r. Dla porównania przedstawiamy liczby skazań (w tym z warunkowym zawieszeniem wykonania kary) w tego rodzaju sprawach za 1999 r.

Artykuł 197	Liczba skazań		Liczba skazań z warunkowym zawie- szeniem wykonania kary	
	l.b.	%	l.b.	%
§1	487	100	181	37,2
§2	58	100	36	62,1
§3	363	100	60	16,5
RAZEM	908	100	277	30,5

Źródło: dane statystyczne MS

W 1999 r. skazano za czyny określone w art. 197 k.k., z warunkowym zwieszeniem wykonania kary - 227 osób. W zbadanych sprawach – w porównywalnym okresie – wystąpiło natomiast 185 takich skazanych, tj. niemal 70% tej porównawczej liczby sprawców. Można również stwierdzić, że mniej więcej w stosunku do tylko co trzeciego skazanego za czyn określony w art. 197 k.k. wymierzana jest kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.

W piśmie do Prezesów Sądów Rejonowych i Okręgowych określono, że chodzi o sprawy, w których wyrok w I instancji zapadł w okresie od 1.09.1998 r. – 31.08.1999 r.; przedmiotem badań były zatem sprawy rozpatrywane pod rządami nowego kodeksu karnego, a jednocześnie na tyle odległe od czasu, w którym przeprowadzono badania, aby gwarantować, iż orzeczenia, nawet po przejściu kolejnych instancji, będą już prawomocne.

Pisma z prośbą o nadesłanie do badań akt spraw karnych o wymienionych wyżej cechach wysłane zostały do wszystkich sądów rejonowych i sądów okręgowych w Polsce³.

Spośród nadesłanych akt spraw karnych kwalifikowały się do badań i zostały zbadane:

³ Badania przeprowadzone zostały w ramach programu badawczego Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości.

- 132 sprawy o przestępstwo zgwałcenia rozpoznane w sądach rejonowych jako sądach I instancji; w sprawach tych skazano na kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania 135 sprawców,

- 21 spraw o przestępstwo zgwałcenia rozpoznanych w sądach okręgowych jako sądach I instancji, w których skazanych zostało, na kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania, 50 sprawców.

Wśród nich, w przedziale wiekowym do 21 lat znalazło się 63 (34,1%) sprawców; 22-30 lat – 55 (29,7%); 31-40 lat – 39 (21,1%); 41-50 lat – 19 (10,3%); powyżej 50 lat – 9 (4,9%).

Wszyscy sprawcy byli mężczyznami – łącznie 185.

Sprawców uprzednio nie karanych było 145; karanych 38 (nie odpowiadających w warunkach recydywy specjalnej); natomiast karanych i odpowiadających w warunkach recydywy specjalnej – 2.

Dobrą opinię miało 70 sprawców; przeciętną – 35; złą – 17. Co do pozostałych 63 brak danych.

Wykształcenie sprawców: niepełne podstawowe – 5; podstawowe – 89; zawodowe – 72; średnie – 12; wyższe – 2. Pozostali 5 – brak danych.

Praca/nauka. Stała praca – 61; praca na własny rachunek – 11; własne gospodarstwo rolne – 15; praca dorywcza – 12; renta – 11; uczeń – 18; inny niż uczeń, na utrzymaniu rodziców – 22; na utrzymaniu innego członka rodziny – 2; bezrobotny pobierający zasiłek – 10; inny nie pracujący – 23.

Miejsce zamieszkania. Miasto wojewódzkie – 21; miasto inne – 78; wieś – 86.

Pokrzywdzonych w przedziale wiekowym do 13 lat znalazło się 9 (5,6%); 13-15 lat – 22 (13,6%) pokrzywdzonych; 16-18 lat – 34 (20,1%); 19-20 lat – 22 (13,6%); 21-30 lat – 41 (25,3%); 31-40 lat – 14 (8,6%); 41-50 lat – 13 (8,0%)’ powyżej 50 lat – 7 (4,3%).

Płeć: 160 kobiet i 2 mężczyzn, łącznie 162 ofiary.

Wykształcenie pokrzywdzonych: niepełne podstawowe – 30; podstawowe – 51; zawodowe – 27; średnie – 24; wyższe – 7. Pozostałe – 23 – brak danych.

Praca/nauka. Stała praca – 41; własne gospodarstwo rolne – 4; renta – 8; uczennice, na utrzymaniu rodziców (w tym 1 uczeń) – 63; na utrzymaniu innego członka rodziny – 2; studentka – 3; na urlopie wychowawczym – 1; zasiłek dla bezrobotnych – 13; zasiłek z opieki społecznej – 1; inne nie pracujące – 22 (w tym jeden mężczyzna przebywający w zakładzie karnym).

Miejsce zamieszkania. Miasto wojewódzkie – 18; miasto inne – 69; wieś – 71, oraz 1 osoba przebywająca w zakładzie karnym, brak danych – 3.

Indywidualnym przedmiotem ochrony w art. 197 k.k. jest wolność od przymusu w sferze czynności seksualnych. Atak na tę sferę może polegać na

zmuszeniu ofiary do określonego działania, zaniechania, albo do znoszenia określonego zachowania sprawcy⁴.

Kodeks karny przewiduje dwa typy zasadnicze zgwałcenia: pierwszy – określony w art. 197 §1 k.k. – doprowadzenie ofiary do obcowania płciowego,

drugi – określony w art. 197 §2 k.k. – doprowadzenie innej osoby (ofiary) do poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności.

Trzeci typ – kwalifikowany – określa kodeks karny w art. 197 §3 k.k.: jeżeli sprawca dopuszcza się zgwałcenia określonego w art. 197 §1 lub §2, działając ze szczególnym okrucieństwem lub wspólnie z inną osobą.

Wszystkie typy stanowią występki i zagrożone są, wyłącznie, karą pozbawienia wolności w rozmiarze: od roku do lat 10 w §1, od 3 miesięcy do lat 5 – za czyn określony w §2, i najsurowiej: od 2 lat do 12 lat pozbawienia wolności w §3.

Taki kształt sankcji daje możliwość wymiaru kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.

Sąd może warunkowo zawiesić wykonanie orzeczonej kary pozbawienia wolności nie przekraczającej 2 lat, jeżeli jest to wystarczające dla osiągnięcia wobec sprawcy celów kary, a w szczególności zapobieżenia powrotowi do przestępstwa (art. 69 §1 k.k.); sąd zawieszając karę bierze pod uwagę (przede wszystkim): postawę sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste, dotychczasowy sposób życia oraz zachowanie się po popełnieniu przestępstwa (art. 69 §2 k.k.); wyjątkowo, w wypadku uzasadnionym szczególnymi okolicznościami, można zastosować warunkowe zawieszenie wykonania kary, w tym kary pozbawienia wolności, wobec sprawcy określonego w art. 64 §2 k.k., to znaczy wobec skazywanego w warunkach recydywy specjalnej wielokrotnej (art. 69 §3 k.k.).

Sąd wymierzając karę przestępcy kieruje się i opiera ten wymiar na dwóch grupach zasad: ogólnoustrojowych i kodeksowych; pierwsza to: zasada humanitaryzmu oraz godności człowieka, zasada równości wobec prawa oraz zasada sprawiedliwości kary; do drugiej grupy należą: zasada swobodnego uznania sądu w granicach ustawy, zasada indywidualizacji kar, zasada winy oraz społecznej szkodliwości czynu⁵.

Wśród tych ostatnich nadrzędnymi są: zasada swobodnego uznania sędziowskiego w granicach ustawy i zasada winy, określająca granice wymiaru kary w indywidualnym przypadku.

⁴ A. Zoll (red): Kodeks Karny; część szczególna. Komentarz do art. 117–277, wyd. Zakamycze 1999, s. 510.

⁵ K. Buchała, A. Zoll: Kodeks Karny. Część ogólna. Komentarz., wyd. Zakamycze 1998, s. 377

Zbadane sprawy zostały podzielone na kategorie pozwalające na sformułowanie pewnych uogólnień⁶.

I. Pierwsza kategoria spraw mająca wspólną cechę formalną, to te, w których sprawca został skazany za usiłowanie przestępstwa zgwałcenia.

Spraw takich było 51, i tyluż sprawców; w tym czterech skazanych za usiłowanie doprowadzenia innej osoby do poddania się czynności seksualnej, tj. za czyn z art. 197 §2 k.k..

W stosunku do 132 spraw, badanych tutaj, osądzonych w Sądach Rejonowych, sprawy, w których sprawcy zostali skazani za usiłowanie zgwałcenia na kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem, stanowią 38,6%.

Obcy sprawca (zamieszkały na wsi, o wykształceniu podstawowym – ukończył szkołę specjalną – będący na utrzymaniu rodziców i wykonujący prace dorywcze, upośledzony umysłowo w stopniu lekkim, w wieku ok. 21 lat, niekarany), na przystanku PKS groził pokrzywdzonej (zamieszkała na wsi, nie pracująca, w wieku 19 lat) nożem i prowadził ją pod most. Po drodze uciekła.

Został skazany:

z art. 13 §1 w zw. z art. 197 §1 i art. 32 §2 – 1 rok pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata, plus dozór kuratora, plus grzywna w łącznym wymiarze 600 zł, plus zobowiązanie do poddania się leczeniu odwykowemu.

* * *

Znany z widzenia sprawca (zamieszkały na wsi, o wykształceniu podstawowym, pracujący dorywczo, żyjący w nędzy, w wieku 35 lat, karany) napadł kobietę (zamieszkałą na wsi, pracującą, w wieku 20 lat) w lesie. Przewrócił ją i usiłował zgwałcić. Poprosiła żeby ją puścił, bo musi coś zrobić. Puścił, a pokrzywdzona uciekła.

Został skazany:

z art. 13 §1 w zw. z art. 197 §1 w zb. z art. 157 §2 w zw. z art. 11 §2 – 2 lata pozbawienia wolności w zawieszeniu na 4 lata.

W uzasadnieniu wyroku sąd uzasadnił zawieszenie wykonania kary w następujący sposób: sprawca był wprawdzie karany z art. 168 §1 d.k.k., ale od odbycia kary minęło 10 lat; zachodzi przypuszczenie że kara w zawieszeniu odniesie zamierzony efekt wychowawczy i prewencyjny. „Długi okres próby pozwoli na sprawdzenie trafności tej prognozy”.

⁶ Ponieważ kategorie te musiały być rozłączne, a jednocześnie zaś służyć do określonych celów praktycznych, zastosowany podział nie spełnia warunków prawidłowej klasyfikacji.

II. Kategoria druga: sprawy, w których sprawca zgwałcenia i ofiara są małżeństwem lub pozostają w konkubinacie; spraw takich było 17 (w stosunku do 132 badanych tutaj rozpoznanych przez Sądy Rejonowe to 12,9%).

W 13 sprawach sprawca został skazany za dwa przestępstwa: zgwałcenie (art. 197 §1 k.k. i w jednym przypadku: 197 §2 k.k.) i znęcania się (art. 207 §1 k.k.). W tych sprawach wszyscy sprawcy zostali określani jako nadużywający alkoholu, jeden leczył się w poradni zdrowia psychicznego.

W większości spraw pokrzywdzone: żony lub konkubiny zwracały się do sądu z prośbą o niewymierzanie bezwzględnej kary pozbawienia wolności.

We wszystkich sprawach sąd zawieszając warunkowo wykonanie kary pozbawienia wolności orzekł obowiązek powstrzymania się od nadużywania alkoholu.

Mąż (zamieszkały na wsi, pracujący, o wykształceniu zasadniczym zawodowym, w wieku ok. 21 lat, niekarany) pod wpływem alkoholu zgwałcił w domu żonę (zamieszkała na wsi, pracująca, o wykształceniu średnim, w wieku 20 lat). Ponadto został skazany za znęcanie się nad żoną.

Został skazany:

z art. 197 §1 – 1 rok i 3 miesiące pozbawienia wolności

z art. 207 §1 – 1 rok pozbawienia wolności

kara łączna - 1 rok i 3 miesiące pozbawienia wolności w zawieszeniu na 4 lata, plus zobowiązanie do powstrzymania się od nadużywania alkoholu.

** * **

Sprawca (zamieszkały w mieście innym niż wojewódzkie, który ukończył kilka klas specjalnej szkoły podstawowej, rencista, w wieku 37 lat, karany, leczący się w poradni zdrowia psychicznego) dwukrotnie zmusił swą konkubinę (zamieszkała w mieście innym niż wojewódzkie, o wykształceniu podstawowym, rencistka, w wieku powyżej 50 lat) do obcowania płciowego.

Został skazany:

z art. 197 §1 – 1 rok i 6 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata, plus obowiązek powstrzymania się od nadużywania alkoholu, plus dozór kuratora.

Z uwagi na naganne zachowanie, w tym interwencja policji, zarządzono później wykonanie kary.

III. Trzecią kategorię spraw określiliśmy jako zgwałcenia w rodzinie: tam, gdzie sprawca i ofiara byli rodzinnie powiązani: ojciec – córka, dziadek – wnuczka, wujek – siostrzenica, ojczym – pasierbica, brat – siostra, zięć – teściowa.

Spraw takich było 10 (7,6% wszystkich badanych z Sądów Rejonowych); w czterech sprawach ofiara miała poniżej 15 lat, stąd kwalifikacja prawna czynu obejmowała przestępstwo z art. 200 §1 k.k.; jeden sprawca został skazany przy przyjęciu, że działał w warunkach ograniczonej poczytalności, jeden leczony był psychiatrycznie.

Sądy zawieszając wykonanie orzeczonej kary pozbawienia wolności brały pod uwagę szczególne okoliczności spraw i cechy sprawców – były to następujące: prośba matki pokrzywdzonej o nie wymierzanie bezwzględnej kary pozbawienia wolności, zaawansowany wiek sprawcy, fakt, że sprawca wyprowadził się z domu po popełnieniu przestępstwa, stan zdrowia sprawcy – ciężka choroba, choroba psychiczna sprawcy. Stosownie do tych okoliczności i cech sprawcy okres próby został powiązany z nałożonymi na sprawcę obowiązками.

Sprawca (zamieszkały na wsi, o wykształceniu podstawowym, bezrobotny, w wieku ok. 40 lat, niekarany) na wersalce przemocą całował pasierbicę (zamieszkała na wsi, uczennica, w wieku 18 lat) w piersi. Odstąpił po jej protestach.

Został skazany:

z art. 197 §2 - 1 rok i 6 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na 4 lata, plus dozór kuratora.

* * *

Wujek pokrzywdzonej (w wieku 43 lat, rencista III grupy, właściciel domu, nie nadużywa alkoholu, mieszkają w mieście innym niż wojewódzkie) gwałcił ofiarę (w wieku 13 – 15 lat) od 11 roku jej życia.

Sprawca nie przyznał się do winy, odmówił składania wyjaśnień.

Sąd w wyroku zmienił kwalifikację prawną czynu przyjętą w akcie oskarżenia: z art. 168 §1 d.k.k., na art. 176 d.k.k. w zw. z art. 58 d.k.k.

Sąd wymierzył sprawcy karę: 2 lat pozbawienia wolności w zawieszeniu na 5 lat, plus grzywna w wymiarze 4000 zł, plus dozór kuratora.

Zeznania pokrzywdzonej, że była wielokrotnie gwałcona przez sprawcę, budzą wątpliwości. Sąd nie dał wiary jej zeznaniom - przekonywująco i prawidłowo uzasadnił zmianę kwalifikacji prawnej.

Od wyroku złożył apelację prokurator i obrońca.

Wyrok został utrzymany w mocy przez sąd drugiej instancji.

Wymiar kary sąd uzasadnił tym, że sprawca nie był karany, ma dobrą opinię, jest rencistą III grupy, choruje poważnie na płuca, a jego żona, ze względu na stan zdrowia, wymaga opieki.

IV. Stosunkowo liczną kategorię tworzą sprawy, w których pokrzywdzona była małoletnia (w chwili czynu nie miała ukończonych 18 lat), a sprawca był

osobą obcą, nie powiązaną rodzinnie z ofiarą; spraw takich było 37, wszystkie rozpatrzone w I instancji w Sądach Rejonowych (stanowiły 28% badanych tutaj spraw nadesłanych z Sądów Rejonowych).

W badanych sprawach sprawcy zostali w 11 przypadkach skazani za czyn przewidziany w art. 197 §2 k.k., w pozostałych z art. 197 §1 k.k.

Dane z akt spraw karnych oraz uzasadnienia sądów w zakresie kary, wskazują na powtarzające się cechy sprawców, które miały znaczenie dla decyzji o wymiarze kary z warunkowym zawieszeniem jej wykonania: zaawansowany wiek sprawców (powyżej 60 lat), dobra opinia w środowisku w, którym sprawca mieszka i pracuje oraz brak karalności w przeszłości, upośledzenie umysłowe sprawcy, pieniężne zadośćuczynienie jakie sprawca przekazał ofierze przed sprawą karną, przeproszenie pokrzywdzonej przez sprawcę przed sądem; w czterech przypadkach sąd przyjął, że sprawca działał w warunkach ograniczonej poczytalności – wymiar kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania jest tu całkowicie zasadny.

Sprawca – sąsiad (zamieszkały w mieście innym niż wojewódzkie, nie pracujący, w wieku 40 lat, niekarany, o przeciętnej opinii) „odurzony klejem” zwabił podstępem (oglądanie małych piesków) rozebrał i całował małą dziewczynkę (zamieszkała w tym samym mieście, uczennica, w wieku 13 lat). Usiłował odbyć stosunek, ale do tego nie doszło.

Został skazany:

z art. 197 §1 w zb. z art. 201, w zw. z art. 11 §2 i art. 31 §2 – 1 rok i sześć miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na 5 lat, plus dozór kuratora, plus zobowiązanie do powstrzymania się od używania środków odurzających, plus zobowiązanie do poddania się leczeniu w poradni zdrowia psychicznego.

* * *

W ciężarówce, na wsi w drodze na targ, sprawca (zamieszkały na wsi, o wykształceniu podstawowym, pracujący na własny rachunek, w wieku 26 lat, niekarany, o dobrej opinii), dążąc do dokonania zgwałcenia i częściowo osiągając ten cel, włożył palce do pochwy pokrzywdzonej będącej córką jego sąsiadów, która miała mu pomagać na targu (zamieszkała na wsi, uczennica w wieku 14 lat).

Został skazany:

z art. 197 §2 i 200 §1 – 2 lata pozbawienia wolności w zawieszeniu na 4 lata, plus grzywna w łącznym wymiarze 3000 zł.

V. 17 spraw dotyczyło przestępstwa zgwałcenia – kwalifikacja z art. 197 §1 lub 197 §2 k.k. - do którego doszło w związku z zabawami, spotkaniami towarzyskimi, w których uczestniczyli sprawca i ofiara; do zdarzenia docho-

dziło na dyskotecę, po jej zakończeniu, w czasie odwożenia ofiary do domu, po wspólnie spędzonym ognisku, lub w pobliżu towarzyskiego zgromadzenia (w pobliskim lesie itp.).

Cechą wspólną i sprawców i ofiar w tej kategorii spraw było to, że znajdowali się po spożyciu alkoholu – i jedna i druga strona nie była w stanie ocenić sytuacji i podejmować rozsądnie decyzji.

Wieczorem przy dyskotecę, pijany, znany z widzenia sprawca (zamieszkały na wsi, o wykształceniu podstawowym, własne gospodarstwo rolne, w wieku 40 lat, niekarany, dobra opinia) podszedł do grupy oczekującej na otwarcie i przewrócił na ziemię jedną z dziewczyn (zamieszkała na wsi uczennica LO, w wieku 17 lat). Odciągnęli go koledzy pokrzywdzonej. Twierdził, że przewrócił się, przypadkiem na pokrzywdzoną. Nie przyznał się, powiedział że się potknął i przypadkiem przewrócił na pokrzywdzoną, tak że i ona upadła.

Został skazany:

z art. 13 §1 w zw. 197 §1 – 1 rok i 6 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata, plus grzywna w łącznym wymiarze 600 zł.

W uzasadnieniu wyroku, sąd uzasadnił zawieszenie wykonania kary niekaralnością i dobrą opinią sprawcy.

* * *

Za przestępstwo zgwałcenia pokrzywdzonej zostało skazanych 4 sprawców: w tym trzech, za dokonanie gwałtu, na bezwzględne kary pozbawienia wolności, jeden „X” za pomocnictwo – na karę z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.

Wszyscy czterej sprawcy i ofiara bawili się razem na dyskotecę, na wsi; wyszli o 4 nad ranem; pokrzywdzona była nietrzeźwa. Cała grupa wsiadła do samochodu, który prowadził X i podwiózł ich do miejscowości Y; tam trzech sprawcy i pokrzywdzona wysiedli z samochodu i udali się do szopy; X nie wysiadał i odjechał; twierdził, że pokrzywdzona dobrowolnie wsiadła do jego samochodu i dobrowolnie wysiadła. Sąd nie dał temu wiary i dlatego skazał X za pomocnictwo.

X – kawaler, bezdzietny, wykształcenie podstawowe, nie karany, stolarz, w wieku do 21 lat, nie pracujący.

Pokrzywdzona – znana sprawcom, sąsiadka, w wieku 19 lat, o wykształceniu podstawowym, bezrobotna, bez prawa do zasiłku.

X został skazany za czyn z art.18 §3 k.k. w zw. z art.197 §3 k.k. na karę 2 lat pozbawienia wolności w zawieszeniu na 4 lata, plus dozór kuratora, plus obowiązek wykonywania pracy zarobkowej lub kontynuowania nauki; wyrok nie był zaskarżony.

VI. Odrębną kategorią są dwa przypadki gwałtów homoseksualnych.

Pierwszy – w celi więziennej, skazanych trzech sprawców: dwóch, którzy dopuścili się wielokrotnie zgwałcenia 17 letniego pokrzywdzonego, zostało skazanych na bezwzględne kary pozbawienia wolności; trzeci, usiłował raz zgwałcić pokrzywdzonego, zmuszony do tego przez dwóch współwięźniów – pokrzywdzony potwierdził tę sytuację, nie miał do tego sprawcy pretensji, sprawca przeprosił pokrzywdzonego – tutaj sąd wymierzył karę 2 lat pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na 3 lata.

Drugi – usiłowanie zgwałcenia małoletniego - 13 letniego chłopca; sprawca dorosły, o dobrej opinii, pracujący, ustabilizowany, kuzyn ofiary; karę pozbawienia wolności 1 rok i 3 miesiące warunkowo zawiesił sąd II instancji.

Trzech sprawców; tylko jeden („pierwszy”) został skazany na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.

Pierwszy sprawca w wieku 19 lat, pracujący, kawaler, bezdzietny, karany, o dobrej opinii.

Zdarzenie miało miejsce w celi więziennej, w której przebywali osadzeni: pokrzywdzony, pierwszy sprawca oraz sprawcy drugi i trzeci.

Pokrzywdzony w wieku 17 lat, o wykształceniu podstawowym, z zawodu stolarz, lekko upośledzony umysłowo.

Sprawcy drugi i trzeci znęcali się nad pokrzywdzonym i gwałcili go, sprawca pierwszy pilnował czy nikt nie idzie, był pod presją pozostałych sprawców; sprawcy ci kazali mu zgwałcić pokrzywdzonego, ale ten tego nie zrobił; pokrzywdzony właśnie tak opisał rolę pierwszego sprawcy; na rozprawie oświadczył, że nie ma do niego pretensji, że pierwszy sprawca nie znęcał się nad nim.

Pierwszy sprawca został skazany za czyn z art. 197§3 k.k. - 2 lata pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na 3 lata.

Sąd przyjął, że pierwszy sprawca działał pod przymusem, pod presją pozostałych sprawców; skazanie miało miejsce kilka lat po zdarzeniu, gdyż sprawców nie można było ująć; pierwszy sprawca zmienił sposób życia, pracuje, ma narzeczoną, ustabilizował się; sam ocenił krytycznie swe zachowanie wobec pokrzywdzonego.

Sąd uznał, że kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania będzie karą celową, słuszną i sprawiedliwą.

VII. Ostatnią, siódmą kategorię, tworzą sprawy, do których rozpatrzenia właściwy był Sąd Okręgowy – są to sprawy, w których sprawcy skazani zostali za przestępstwo zgwałcenia określone w §1 lub §2 art. 197 k.k., przy przyjęciu,

że działali ze szczególnym okrucieństwem lub wspólnie z inną osobą (wystarczy aby sprawców było dwóch), tj. z art. 197 §3 k.k..

W tej kategorii spraw znaleźliśmy takie, co do których mieliśmy wątpliwości, co do wymierzonej kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania – czy kara ta była odpowiednia. Musimy uczynić jednak jedno zastrzeżenie: sąd, orzekający w sprawie, widział i obserwował sprawców w czasie procesu, słuchał ich wyjaśnień jako oskarżonych - dysponował zatem wiedzą, której nie mieliśmy my, oceniający sprawę post factum i jedynie w oparciu o akta sprawy karnej.

Na 21 spraw, w których skazanie nastąpiło przy przyjęciu kwalifikacji z art. 197 §3 k.k. tylko w jednej przypisano sprawcy działanie ze szczególnym okrucieństwem; w tej sprawie sprawca był jeden, upośledzony umysłowo w stopniu lekkim, działał pod wpływem alkoholu. Ten zespół cech sprawcy – przede wszystkim upośledzenie – zadecydował o wymiarze kary: 2 lat pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na lat 4, obowiązkiem powstrzymania się od nadużywania alkoholu, dozorem kuratora.

W pozostałych sprawach – łącznie 19 (bez przypadku powyższego i gwałtu homoseksualnego opisanego w pkt. VI) występowało co najmniej dwóch sprawców w jednym zdarzeniu.

Trzech sprawców (wszyscy zamieszkali na wsi, wszyscy o wykształceniu podstawowym, dwóch pracujących, trzeci niepracujący, dwóch w wieku 34 i 47 lat, jeden 25 lat, wszyscy o przeciętnej opinii, dwaj niekarani, trzeci karani) zapukało do domu obcej pokrzywdzonej (zamieszkała na wsi, uczennica liceum ogólnokształcącego, w wieku 17 lat). Wciągnęli ją siłą do samochodu i tam kilkakrotnie próbowali zgwałcić, lecz się broniła. W końcu udało się im to zrobić w jakiejś stodole.

Jeden z nich był aresztowany.

Wszyscy zostali skazani:

z art. 197 §3 i art. 189 §1 w zw. z art. 11 §2 – 2 lata pozbawienia wolności w zawieszeniu na 5 lat, plus grzywna w łącznym wymiarze 15.000 zł.

(Pokrzywdzona chciała cofnąć wniosek o ściganie).

* * *

Pierwszy sprawca w wieku 28 lat, o wykształceniu zawodowym, kawaler, bezdzietny, nie pracujący, karany.

Drugi sprawca w wieku 26 lat, o wykształceniu podstawowym, własny zakład usługowy, kawaler, bezdzietny, karany.

Trzeci sprawca w wieku 34 lat, o wykształceniu zawodowym, nie pracujący, kawaler, 1 dziecko, niekarany.

Pokrzywdzona w wieku 15 lat, uczennica I klasy liceum medycznego; nie знаła sprawców, została porwana na ulicy, wciągnięta do samochodu i wywieziona do lasu.

Sprawców było czterech, zgwałcenia dokonał jeden i ten został skazany na bezwzględna karę pozbawienia wolności, w wymiarze 3 lata i 6 miesięcy; trzej wymienieni wyżej pilnowali, żeby pokrzywdzona nie uciekła, wlewali jej alkohol do ust, przytrzymywali za ręce.

zostali skazani za czyn z art. 197 §3 k.k. –

pierwszy - 2 lata pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata, plus dozór kuratora, plus grzywna w łącznym wymiarze 5000 zł.

drugi – 2 lata pozbawienia wolności w zawieszeniu na 5 lat, plus dozór kuratora, plus grzywna w łącznym wymiarze 5000 zł.

trzeci - 2 lata pozbawienia wolności w zawieszeniu na 5 lat, plus dozór kuratora, plus grzywna w łącznym wymiarze 5000 zł.

Sąd II instancji utrzymał wyrok w mocy.

Sądy wymierzały kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania sprawcom o określonych cechach osobistych: nie karanym, o dobrej opinii, uczniom, bardzo młodym 17–19-letnim, często przepraszającym pokrzywdzone i po drugie w sytuacji, kiedy sprawca pełnił rolę pomocniczą: utrudniał pokrzywdzonej ucieczkę, przewoził wszystkich swoim samochodem, towarzyszył zdarzeniu i nie interweniował, nie przeciwdziałął; inni, którzy dokonali zgwałcenia zostali skazani na bezwzględne kary pozbawienia wolności. Znaczenie miał też tu wiek sprawcy – przeciwnie niż wyżej – starczy i stan zdrowia: psychiczny bądź fizyczny albo obydwa te stany łącznie.

Druga cecha zbiorowości skazywanej na kary pozbawienia wolności „w zawieszeniu”, cecha formalna to skazania za usiłowanie przestępstwa zgwałcenia – to blisko 40% skazanych w Sądach Rejonowych, w naszym badaniu.

Cecha trzecia, zwracająca uwagę, a występująca w każdej z wyróżnionych przez nas kategorii spraw, to sprawcy upośledzeni umysłowo, chorzy psychicznie, niektórzy z nich skazywani w warunkach ograniczonej poczytalności.

Wszystkie te wyżej wymienione cechy sprawców i cechy spraw występują w badanych przez nas sprawach i charakteryzują zbiorowość skazanych za przestępstwo zgwałcenia na karę nieizolacyjną – pozbawienie wolności z zawieszonym momentem jej wykonania.

W sześciu sprawach, według naszej oceny, orzeczenie kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, wzbudziło nasze wątpliwości: czy wymierzenie nieizolacyjnej kary było w tych przypadkach zasadne?

We wszystkich tych sprawach po stronie sprawców stała ich dobra opinia, brak uprzedniej karalności, to, że uczą się lub pracują, przeprosili pokrzywdzoną, nie są (nie byli) zdemoralizowani – i te cechy sąd brał pod uwagę przy wymiarze kary.

Nasze wątpliwości w odniesieniu do wymierzonej kary miały źródło w okolicznościach zgwałcenia: wielu sprawców (więcej niż dwóch), „porwanie” na ulicy i wywiezienie, pozbawienie wolności, wykorzystanie stanu nietrzeźwości ofiary, jej stanu ograniczonej zdolności do pokierowania swoim postępowaniem.

Z drugiej strony we wszystkich tych „wątpliwych”, naszym zdaniem, sprawach, sądy wymierzały sprawcom karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania w jej najsurowszym wymiarze: 2 lata z warunkowym zawieszeniem wykonania na pięć lat, nadto z wymierzoną karą grzywny, dozorem kuratora, a także nawiązką na rzecz pokrzywdzonej.

Pełna zastosowana wobec tych sprawców sankcja nie była wcale łagodna – chociaż nie była sankcją izolacyjną.

W sprawach tych, w części, były składane przez prokuratora apelacje, co do wymiaru kary – sądy II instancji nie zmieniały orzeczeń I instancyjnych.

Ta okoliczność, że prokurator jedynie w części tych spraw decydował się na złożenie apelacji, świadczy o tym, iż wymiar kary zastosowany przez sąd nie budził wątpliwości.